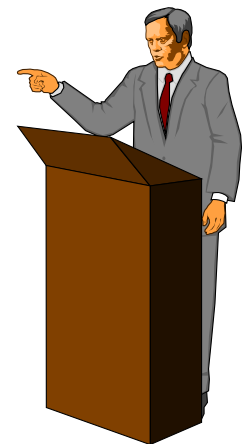

DYLEMATY ETYCZNE WSPÓŁCZESNOŚCI - PRAWDA

dr Jerzy M. NIEPSUJ

Warszawa/Londyn UKSW/PUNO, 22.02.2009 r.

*Czy ja jestem człowiekiem prawdy?
Czy my Polacy i Europejczycy jesteśmy
ludźmi prawdy?*

*Tak jak miłości, nadziei, dobra nie można po prostu dać człowiekowi, tak i **prawdy nie można dać**, jeśli człowiek sam nie zdobywa się na jakiś wysiłek, wysiłek rozumu, woli, serca.*

Jeżeli nie próbuje przekroczyć samego siebie, nie przekroczy także progu prawdy, ale się przed nim zatrzyma.

PLAN WYKŁADU

1. **Wprowadzenie – wyjaśnienie i uzasadnienie tematu, nawiązania do poprzedniego wykładu.**
2. **Cóż to jest prawda?**
  - klasyczna definicja zwana też **Arystotelesowską**
  - nieklasyczne definicje prawdy.
3. **Kilka wybranych prawd o prawdzie – jej wymiar moralny.**
4. **Prawda jako wartość moralna. Czy jestem posłuszny prawdzie?**
5. **Prawda zawsze źródłem godności sumienia.**
6. **Wnioski.**

MOTTO:

*„ /.../ Żaden człowiek nie może się uchylić
od podstawowych pytań:
Co powinienem czynić?
Jak odróżniać dobro od zła?*

*Odpowiedź można znaleźć tylko w blasku
prawdy,
która jaśnieje w głębi ludzkiego ducha... ”.*

(Jan Paweł II, Encyklika Veritatis Splendor, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006, s.706)

SYTUACJA CZŁOWIEKA (prawda człowieka) WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE:

- **Myślenie współczesnego człowieka o problemie szeroko rozumianej „prawdy” jest oczywiście uwarunkowane wieloma czynnikami, przede wszystkim jego wiedzą nt. człowieka, religią (ateizmem), etyką, kulturą itd. a także osobistymi i zbiorowymi doświadczeniami.**
- **Jest jednak przede wszystkim uwarunkowane wizją i rozumieniem człowieka.**
- **Zwrócił nam na to uwagę m.in., wielki filozof brytyjski Dawid Hume w słynnej pracy pt. „Traktat o naturze ludzkiej” (Warszawa 1963. T.I., s.5) twierdząc, że „wszystkie nauki pozostają w pewnym stosunku do natury ludzkiej”, że „wszystkie one powracają do niej na tej czy innej drodze” i, że wszystkie, „nawet matematyka, filozofia naturalna i religia naturalna w pewnej mierze zależą od nauki o człowieku”.**

Jeszcze dosadniej myśl tę wyraził Immanuel Kant w pracy pt. „Logika” (A,26) twierdząc, że pole badania filozofii wyrażają cztery pytania: 1) co mogę wiedzieć? (odpowiedzi na nie udziela metafizyka); 2) co mam czynić? (odpowiedzi na nie udziela nauka o moralności); 3) na co mogę mieć nadzieję? (odpowiedzi udziela religia) i ostatnie, do którego odnoszą się trzy pierwsze 4) czym jest człowiek? (odpowiedzi udziela antropologia).

Zdaniem Kanta wszystkie powyższe pytania zaliczyć jednak można do...antropologii.

Zwróćmy uwagę na pytanie 4 i słowo „czym?”. Kant nie pyta „kim jest człowiek?”, lecz „czym jest człowiek?”

(Jan Paweł II, Redemptor hominis, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 2006, s.36-37.)

Sytuacja człowieka we współczesnym świecie cd.

Tymczasem, w tradycji realistycznej filozofii arystotelesowsko-tomistycznej, człowiek nie jest tylko „czymś”, ale także „kimś”!

Człowiek, ponieważ został stworzony na obraz Boży, posiada godność osoby.

Jest zdolny poznawać siebie, panować nad sobą, dawać siebie w sposób dobrowolny, tworzyć wspólnotę z innymi osobami oraz przez łaskę jest powołany do przymierza ze swoim Stwórcą.

Tego typu wizje i rozumienia człowieka determinują ogląd dylematów etycznych przed którymi człowiek współczesny stoi. Warunkują także ogląd takiej kwestii i wartości zarazem jaką jest prawda.

Jan Paweł II kreśląc sytuację człowieka we współczesnym świecie odwoływał się do ujęć Soboru Watykańskiego II. Rysował ją od zewnętrznych komponentów, stopniowo zstępując w immanentną prawdę człowieczeństwa. Powtarzał za „Gaudium et spes” (Konstytucją duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym):

„W samym bowiem człowieku wiele elementów zwalcza się nawzajem. Będąc bowiem stworzeniem, doświadcza on z jednej strony wielorakich ograniczeń, z drugiej strony czuje się nieograniczony w swoich pragnieniach i powołany do wyższego życia. Przyciągany wielu ponętami, musi wciąż wybierać między nimi i wyrzekać się niektórych. Co więcej, będąc słabym i grzesznym, nierzadko czyni to, czego nie chce, nie zaś to, co chciałby czynić. Stąd cierpi rozdarcie w samym sobie, z czego z kolei tyle i tak wielkich rozdźwięków rodzi się w społeczeństwie”.

MOTTO:

*„/.../ Blask prawdy jaśnieje
we wszystkich dziełach Stwórcy,
w szczególny zaś sposób w człowieku,
stworzonym na obraz i podobieństwo Boga:
prawda oświeca rozum i kształtuje wolność
człowieka...”*

(Jan Paweł II, Encyklika Veritatis Splendor, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006, s.705)

MOTTO:

„/.../ Piłat zatem powiedział do Niego:

<<A więc jesteś królem?>>

<odpowiedział Jezus> <<Tak jestem królem>>.

**Ja się na to narodziłem i na to przyszedłem na świat,
aby dać świadectwo prawdzie.**

/.../ Rzekł do Niego Piłat:

<<Cóż to jest prawda?>>”.

(Ewangelia według św. Jana, 18,37-38)

1. WPROWADZENIE – WYJAŚNIENIE I UZASADNIENIE TEMATU, SFORMUŁOWANIE HIPOTEZY

Niniejsze wykłady zatytułowane: „Dylematy etyczne współczesności”, choć dotyczą dylematów, przed którymi stają ludzie na całym świecie, są poświęcone głównie „sytuacji etycznej” w Polsce i zakładają znajomość kontekstu, w jakim toczy się debata etyczna w naszym kraju.

W toku wykładów omawiam autentyczne konflikty, z którymi ludzie borykają się w realnym życiu. Czynię to jednak w sposób odmienny od dominującego w europejskim i polskim dyskursie naukowym i publicznym. Za przedmiot rozważań biorę dylematy ponadczasowe i uniwersalne.

Nie twierdzę, że etyka jest w stanie rozwiązać te problemy, ale że może ona wywierać istotny wpływ na sposób myślenia ludzi.

W toku niniejszych wykładów próżno więc będzie szukać wszechstronnego i pogłębionego omówienia doniosłych, etycznych problemów takich jak: eutanazja, aborcja, klonowanie, zapłodnienie *in vitro*, kara śmierci, homoseksualizm, manipulacje genetyczne, pedofilia i inne (Paweł Czarnecki w pracy pt. *Dylematy etyczne współczesności omawia aż 21 takich problemów*), a więc problemów będących przedmiotem ożywionych dyskusji i sporów we współczesnych społeczeństwach i mediach.

Jako autor wykładów stoję bowiem na stanowisku i jestem głęboko przekonany, że warunkiem rozwiązania tych dylematów, i to warunkiem sine qua non, jest powrót człowieka do myślenia opartego o taki porządek, którego niedościgniony wzór i przykład stanowi filozofia realistyczna św. Tomasza z Akwinu.

cd.

- Człowiek współczesny i nauka współczesna nie lubią deliberować nad prawdą.
- Pomimo, że myślenie współczesnego człowieka pozostaje pod przemożnym wpływem oddziaływania myśli ojca filozofii nowożytnej Kartezjusza, to jednak jest mu obce dążenie do poszukiwania prawdy.
- Prawda wymaga zaangażowania, tymczasem ideałem akademickim XX i XXI wieku wydaje się być niezaangażowanie.
- Filozofia (etyka) chce być, jak nauka „nieuwikłana”.

LITERATURA PRZEDMIOTU

1. Artur Andrzejuk, Prawda o dobru, Wyd. UKSW, Warszawa 2000.
2. Allen Barry, Prawda w filozofii, tł.M.S., Warszawa 1994.
3. Bogdan Chwedeńczuk, Spór o naturę prawdy, Warszawa 1984.
4. Paweł Czarnecki, Dylematy etyczne współczesności, Wyd. Difin, 2008.
5. Encyklika "Fides et Ratio" Ojca Świętego Jana Pawła II Do biskupów Kościoła katolickiego o relacjach między wiarą a rozumem, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wyd. Znak, Kraków 2006.
6. Encyklika „Veritatis splendor” Ojca Świętego Jana Pawła II Do wszystkich biskupów Kościoła katolickiego o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wyd. Znak, Kraków 2006.
7. Martin Heidegger, O istocie prawdy, tł. J.Filek, „Aletheia” 1(4)/ 1990.
8. Jan Krokos, W poszukiwaniu istoty prawdy, „Studia Philosophiae Christianae” 34 (1998).
9. Jan Paweł II, Pamięć i tożsamość, Kraków 2005.
10. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia. W przekładzie z języków oryginalnych. Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich. Wyd. Pallottinum, Poznań 2000.
11. Prawda w nauce, „Znak” 9 (496), 1996.

Hipotezy robocze:

Człowiek współczesny, tak jak człowiek wieków przeszłych stoi przed różnorodnymi dylematami etycznymi. Wśród tych dylematów są i takie, które można nazwać ponadczasowymi. Do nich należą zapewne i te, które stanowią przedmiot niniejszych wykładów. A więc: dobro, wolność, prawda, równość, solidarność, praca.

Autor na poczet badań przedmiotowego problemu, jak i, na poczet wszystkich kolejnych wykładów przyjął następujące hipotezy robocze:

- 1. Ogromna większość dylematów etycznych współczesnego człowieka ma w rzeczywistości ponadczasowy i ogólnoludzki charakter;**
- 2. Ogromna większość ludzi współczesnych nie ma elementarnej świadomości powyższego faktu;**
- 3. Większość naukowych, współczesnych metod myślenia, także na gruncie etyki, ogranicza się jedynie do opisu i egzegezy tych dylematów lub proponuje fałszywe (mało satysfakcjonujące) drogi ich rozwiązywania;**
- 4. Niezwykle ciekawą i odważną poznawczo oraz skuteczną praktycznie drogę rozwiązania dylematów etycznych współczesnego człowieka proponuje nam Jan Paweł II Wielki.**
- 5. Rozwiązanie podstawowych dylematów etycznych współczesności jest warunkiem urzeczywistnienia postulowanej przez Jana Pawła II „cywilizacji miłości” i przewyciężenia postępującego stanu duchowego „skarlenia” człowieka i społeczeństwa ludzkiego .**

Hipotezy robocze cd.

Erich Fromm w pracy pt. „Die Furcht vor der Freiheit” – strach, lęk, obawa, bojaźń przed wolnością (u nas, w Polsce przetłumaczonej jako „Ucieczka od wolności”) twierdzi, że człowiek współczesny... **ucieka od wolności.**

Tym samym Fromm zwraca naszą uwagę na paradoks wolności człowieka. Z jednej strony bowiem człowiek pragnie wolności, z drugiej ucieka przed wolnością.

Analogicznie zachowuje się człowiek w stosunku do prawdy.

Człowiek, który wciąż szuka prawdy, prawdy o sobie, jest – zdaniem Jana Pawła II - narażony na ciągłe uleganie pokusie **ucieczki od prawdy.**

Prawda zdaje się człowieka przerastać i przerażać.

Bowiem kiedy zobaczy siebie w prawdzie, zaczyna się lękać, jeszcze bardziej niż życia w kłamstwie, bo w blasku prawdy widzi swoje powołanie do wielkości i świętości, pisane mu przez Stwórcę.

Te dwie paradoksalne dążności i skłonności, tak trafnie odsłonięte i opisane przez m.in. E.Fromma i Jana Pawła II, stanowią szczególną egzemplifikację dylematów etycznych współczesnego człowieka.

2. Cóż to jest prawda - klasyczna definicja prawdy, zwana też Arystotelesowską

W sformułowaniu św. Tomasza z Akwinu brzmi ona jak następuje:

„Prawda polega na zgodności myśli i rzeczy, o istniejących orzekając, że są, a o nie istniejących, że nie są”.

(Prawda, w: Słownik pojęć filozoficznych, pod red. Władysława Krajewskiego, Warszawa 1996, s.159)

2. Cóż to jest prawda - nieklasyczne definicje prawdy

Historia człowieka to historia nieustannych sporów o kryteria prawdziwości.

Stąd **istnieje wiele definicji prawdy.**

Z czasem **wszystkie sprowadzono do dwóch podstawowych ujęć – tak zwanego klasycznego i nieklasycznego** (w jego obrębie mamy do czynienia z dalszymi odmiennymi wizjami).

Nieklasyczne koncepcje wyrosły z dyskusji wokół klasycznej definicji (w szczególności, z polemik towarzyszących interpretacji słowa „zgodność, adaequatio”).

Należą do nich m.in.:

- **koherencyjna koncepcja** (według której P. polega na logicznej spójności /niesprzeczności/ poszczególnych teorii lub układów zdań);
- **teoria oczywistości**, według której prawdziwym jest każdy sąd oczywisty (psychologicznie lub logicznie);
- **użyteczna (pragmatyczna) koncepcja**, w myśl której prawdziwą jest wiedza umożliwiająca nam skuteczne działanie (praktyczne lub poznawcze);
- **konwencjonalistyczna koncepcja** (zwana też „teorią zgody powszechnej”), według której o prawdziwości poszczególnych twierdzeń decydują przede wszystkim konwencje terminologiczne – językowe i powszechna zgoda wszystkich zainteresowanych stron lub osób.

3. Kilka wybranych prawd o prawdzie – jej wymiar moralny

Dlaczego w ogóle pytamy o prawdę?

Bo prawda obchodzi każdego człowieka.

Nie można być wobec niej obojętnym, nie można sprowadzić jej do rzędu spraw nieistotnych, nie można się o nią nie troszczyć.

Owszem, można żyć w niewiedzy – ale czy nie pragnie się wtedy prawdy?

Można prawdę zabić – poprzez kłamstwo, fałsz ale właśnie wtedy ujawnia się najpełniej jej moralny wymiar: **aby kłamać, musimy bowiem znać prawdę**, musimy w wolnej decyzji sprzeniewierzyć się jej, musimy się jej wyprzeć...

Kłamstwo katyńskie czy kłamstwo oświęcimskie są tego jaskrawym przykładem i dowodem.

Bez prawdy człowiek byłby niezdolny do życia, byłby nikim...

Ludzkie dążenie do prawdy wydaje się być obarczone winą;

prawda jest dla nas wartością, ponieważ ma ona moc wyzwania,

Prawda odmienia to, co nieodwołalnie domaga się zmiany.

Pytamy o prawdę, bo do niej dążymy, ale nie dlatego dążymy do niej, że o nią pytamy (Piłat zapomniał o tym, my czynimy podobnie, chciał ją poznać i nie wiedział jak. Zapomniał, dlaczego pyta o nią, więc oczekiwał definicji, koncepcji, ujęć, teorii).

Prawda jest nierozzerwalnie związana z wcielaniem jej w życie – człowiek na to się narodził, aby dać świadectwo prawdzie.

Dylemat etyczny współczesnego człowieka w związku z prawdą polega na tym, że dąży on i chce poznania prawdy dla niej samej, a nie życia nią.

Jak więc nią żyć?

Żyć prawdą – to żyć adekwatnie, to żyć uczciwie. Być tym, kim się jest naprawdę; prowadzić swoje życie w zgodzie ze sobą, bez samookłamywania, bez kłamstwa, bez fałszu.

4. Prawda jako wartość moralna. Czy jestem posłuszny prawdzie?

Posłuszeństwo nie jest łatwe. Dowodem tego:

- *grzech pierworodny*
- *konsekwencja w postaci pokusy człowieka do przemiany prawdy w kłamstwo*
- *Relatywizm*
- *Sceptycyzm*
- *Szukanie złudnej wolności poza samą prawdą.*

Człowiek „w głębi serca stale tęskni za absolutną prawdą i pragnie w pełni ją poznać, czego wymownym dowodem są nieustrudzone poszukiwania, jakie człowiek prowadzi na każdym polu i w każdej dziedzinie”.

(Veritatis splendor..., s.706)

5. Prawda zawsze źródłem godności sumienia

„Prawda oświeca rozum i kształtuje
wolność człowieka, który w ten
sposób prowadzony jest ku
poznaniu i umiłowaniu Pana”

(Veritatis splendor..., op. cit. s.705)

6. WNIOSKI

Opinie filozofów na temat etyki, jej przedmiotu i zadań, są – jak na to wskazuje historia tej dyscypliny – podzielone. Jednym z poglądów, bodaj najczęściej spotykanych, jest przekonanie, że zasadniczym powołaniem etyki jest odpowiedzieć na pytanie, **jak ze względów moralnych należy postępować**. Taki sposób uprawiania etyki nie wszystkim zadawała. Np. Władysław Tatarkiewicz. Według Niego **etyka w pierwszym rzędzie powinna udzielić odpowiedzi na pytanie, które przedmioty są dobre, a które złe**. To mając przede wszystkim na uwadze można dopiero przystąpić do ustalenia właściwych reguł postępowania.

Mając powyższe na uwadze

Dylemat etyczny współczesnego człowieka w związku z prawdą polega głównie na tym, że dąży on i chce poznania prawdy dla niej samej, a nie życia nią.

Jak więc nią żyć?

Żyć prawdą – to żyć adekwatnie, to żyć uczciwie. Być tym, kim się jest naprawdę; prowadzić swoje życie w zgodzie ze sobą, bez samookłamywania, bez kłamstwa, bez fałszu.

Konsekwencją ucieczki człowieka współczesnego od prawdy jest m.in. sceptycyzm, relatywizm i nihilizm.